

תפילת הדרך

הקדמה:

המקום המוגן יותר עבור בני אדם, הוא סביבתם הטבעית, כלומר הבית או העיר. אבל כשאדם נותק מהעיר, מחבריו ומשכניו, ויוצא לדרך, הוא נחשף לסכנה מסוימת.

חכמים תקנו תפילה ליוצא לדרך והיא 'תפילת הדרך', בה אנו מבקשים מאת הקב"ה שישמור אותנו מן הסכנות שאורבות לנו בדרך.

שאלה: חיילים שיצאו לנסיעה שגרית האם מחויבים לומר 'תפילת הדרך'? מה דין נסיעה בדרך מסוכנת?

מהו זמן אמירת 'תפילת הדרך' בנסיעה ברכב או במסע רגלי? חיילים שיצאו לתרגיל הנמשך כמה ימים, האם צריכים לומר תפילת הדרך כל יום מחדש?

א. מקור הדין

תלמוד בבלי ברכות דף כט עמוד ב:

אמר ליה אליהו (הנביא) לרב יהודה... וכשאתה יוצא לדרך - הפלך בקונך וצא. מאי המלך בקונך וצא? אמר רבי יעקב אמר רב חסדא: זו תפילת הדרך. ואמר רבי יעקב אמר רב חסדא: כל היוצא לדרך צריך להתפלל תפילת הדרך.

ב. טעם אמירת 'תפילת הדרך'

מהרש"א חידושי אגדות על הגמרא הנ"ל:

וכשאתה יוצא לדרך המלך בקונך כו' - לפי שכל הדרכים בחזקת סכנה הם, וגם אם יצא בדרך לשלום מי יגיד לו אם יצליח שם. ואין לו להמלך רק עם קונו, היודע בו שיוליכיהו לשלום וישלח ברכה כו'.

ג. הדרך שעליה מברכים

א. אורך הדרך שמברכים עליה

תלמוד בבלי ברכות דף ל עמוד א:

אימת מצלי (מתי מתפלל תפילת הדרך)? - אמר רבי יעקב אמר רב חסדא: משעה שמהלך בדרך. **עד כמה? - אמר רבי יעקב אמר רב חסדא: עד פרסה.**

נחלקו הראשונים בביאור סוגיה זו:

רש"י הביא את דעת בעל הלכות גדולות, המבאר שכוונת הגמרא, מהו אורך הדרך שעליו מברכים 'תפילת הדרך':

רש"י על הגמרא ד"ה עד פרסה:

ובהלכות גדולות (סימן א) ההלכות ברכות פרק ד) מפרש: עד כמה יבקש לילך שיהא צריך להתפלל - עד פרסה, אפילו אין לו לילך אלא עד פרסה, אבל דרך פחות מפרסה - אין צריך להתפלל תפלה זו.

וכן פסק השולחן ערוך:

שולחן ערוך אורח חיים סימן קי סעיף ז:

ואין לאומרה (את תפילת הדרך), אלא אם כן יש לו לילך פרסה, אבל פחות מפרסה לא יחתום בברוך.

המשנה ברורה מבאר, מדוע בדרך הקצרה מפרסה אינו חותם בברוך:

משנה ברורה על השולחן ערוך ס"ק ל:

ואין לאומרה וכו' - שפחות מפרסה בקרוב לעיר אינו מקום סכנה מן הסתם.

ב. שיעור 'פרסה' - מרחק או זמן?

נחלקו הפוסקים בהגדרת 'פרסה':

המשנה ברורה סובר, שההגדרה היא דרך שאורכה פרסה (שמונת אלפים אמה - כארבעה ק"מ), וכן מנהג רבים מהאשכנזים:

משנה ברורה על השולחן ערוך הנ"ל ס"ק ל:

ואין לאומרה וכו' - ... ואין חילוק בין הולך בספינה להולך ביבשה. ולפי זה, גם הנוסע על מסילת הברזל יש לו לברך תפילת הדרך אפילו אם נוסע רק פרסה.

אמנם האור לציון סובר, שההגדרה היא זמן מהלך אדם פרסה ברגל (שעה וחומש, כ-72 דקות), וכן מנהג רבים מהספרדים:

שו"ת אור לציון חלק ב פרק ז אות כז:

אם היה משר הנסיעה לפחות שעה ושנים עשר דקות, מברך תפילת הדרך בשם ומלכות... ומכל מקום בכל פעם שנוסע בדרך, אף באופן שאין חייב לברך, יאמר את התפילה בלא שם ומלכות.

ג. דרך במקום סכנה

הט"ז כתב שבדרך במקום סכנה, מברכים אף על פחות מפרסה:

ט"ז על השולחן ערוך הנ"ל ס"ק ו:

אבל פחות מפרסה כו' - וכתב הרב רבנו יונה, יש מקשין מן הירושלמי דאמר 'כל הדרכים בחזקת סכנה', ואפשר לומר שזה אינו קרוב לעיר אלא בהולך בין הכפרים שהכל הוא בחזקת סכנה עכ"ל, משמע מזה דבהולך במקום סכנה יש להתפלל תפילת הדרך אפילו בפחות מפרסה, דזיל בתר טעמא (לך אחר הטעם).

❖ כיצד למד הט"ז שבדרך מסוכנת מברכים אף על פחות מפרסה?

נחלקו האחרונים האם סכנת תאונות נחשבת סכנה שאומרים עליה 'תפילת הדרך' גם בפחות מפרסה:

משנה ברורה 'דרשו' סימן קי הערה 35:

הורה החזון איש (אורחות רבנו ח"א, רח) ... שגם בנסיעה מעיר לעיר ויש לאורך הדרך בתים... יכול לומר תפילת הדרך מחשש לתאונות דרכים. ולומר בתוך העיר מחשש לתאונות דרכים, הורה הגר"נ קרליץ שאף לדעת החזו"א אינו מברך, שעיקר התקנה היא לברך בדרך, ודרך נקראת דווקא כשיוצא מעיר לעיר...

והגר"ח קניבסקי (דעת נוטה עמוד שצז...) כתב בשם החזו"א, שאף מעיר לעיר המחבורות בבתיים יכול לומר תפילת הדרך בברכה, שהרי אם הוא מקום סכנה גם בנסיעה בתוך העיר יכול לאומרה...

ודעת הגרש"ז אויערבך (אשי ישראל פרק ג הערה כד) שתפילת הדרך תקנו רק מחמת ליסטים וחיות רעות ולא מחשש תאונות דרכים.

❖ סכם את השיטות השונות שנאמרו בעניין אמירת 'תפילת הדרך'

במקום סכנת תאונות דרכים?

❖ חיילים המשרתים במוצב פלוגתי בעיר חברון ויוצאים לפעילות

מבצעית בעיר, האם עליהם לומר 'תפילת הדרך' לפי השיטות

לעיל? האם לדעתך סכנת פח"ע שווה לסכנת תאונות דרכים?

ד. הליכה במסלול מעגלי בתוך פרסה לעיר

אשל אברהם (בוטשאטש) סימן קי סעיף ז:

אין גרעון על ידי מה שהוא בתוך פרסה מביתו מקום לינתו, כיון שהברכה היא מצד מה שיש לו ליסע והרי עד הלילה יסע יותר מפרסה, וכן הוא בנוסע בסיבובים והוא תוך הפרסה ממקום לינתו מכל מקום יסע יותר מפרסה עד בואו לשם.

'והגית בו' - דפי לימוד עצמי לחיילי צה"ל

בבוקר כשמכין עצמו לצאת אפילו כשהוא עדיין בעיר, דכבר החזיק בדרך.

ה. היוצא לדרך כמה פעמים ביום

שולחן ערוך אורח חיים סימן קי סעיף ה:

אין לומר אותה אלא פעם אחת ביום, אפילו אם ינוח בעיר באמצע היום, אבל אם דעתו ללון בעיר ואחר כך נמלך ויצא ממנה לעבור חוצה לה או לשוב לביתו, צריך לחזור ולהתפלל אותה פעם אחרת.

המשנה ברורה מבאר את דברי השולחן ערוך:

משנה ברורה על השולחן ערוך ס"ק כה, כו:

אם ינוח - ר"ל, שמתעכב שם איזה שעות כדי לנוח ואחר כך חוזר והולך לדרך, כיון שכשנח בעיר דעתו היה לחזור ולילך אין צריך לחזור ולברך.

צריך וכו' - דהוי היסח הדעת. וכל שכן אם לן בדרך באושפיזא בלילה דצריך לברך בבוקר.

ו. היוצא לדרך הנמשכת מספר ימים

בספר תורת המכנה סיכמנו את השיטות בדיון זה:

תורת המכנה פרק כב תשובה ה:

והנה נחלקו הפוסקים בדיון היוצא לנסיעה הנמשכת מספר ימים: **יש שכתבו** (ט"ז אור"ח קי, ה), שכל יום נידון בפני עצמו ועל כן צריך לומר כל יום תפילת הדרך מחדש, **ויש שכתבו** (משנה ברורה קי, כד, כו), שרק אם ישן שינת קבע בלילה אזי כל יום נידון בפני עצמו ומחויב בתפילה נפרדת, אך אם רק נח מעט בדרך בפונדק וכד', אינו חשבו הפוסק, ויאמרנה בלא שם ומלכות, **יש שנקטו** (ברכי יוסף אור"ח קי, ט), שבכדי להתחייב מחדש צריך שילון דוקא במקום יישוב, אך אם ישן ואפילו שינת קבע אלא שהיה זה על שולחן ואלו במקום יישוב, אינו חשבו היסח דעת ועל כן יאמר תפילת הדרך בלא הזכרת שם ומלכות, **ויש שנקטו** (פרי חדש אור"ח קי, ה) שכל הנסיעה נידונה כחטיבה אחת, ועל כן יש לו לומר תפילת הדרך בתחילת הנסיעה על כולה, ומכל מקום רשאי לאומרה בכל יום בלא הזכרת שם ומלכות.

❖ **האם חיילים המשתתפים בתרגיל גדול הנמשך כמה ימים, צריכים לומר 'תפילת הדרך' כל יום מחדש?**

ז. הלכה למעשה

כך נפסק להלכה בספרנו 'תורת המכנה':

- הולך רגל היוצא מחוץ לעיר לדרך הארוכה מפרסה (כארבעה ק"מ, כגון היוצא לתרגיל), צריך להתפלל תפילת הדרך עם צאתו. מנהג האשכנזים לאומרה אף כשנוסע מרחק זה ברכב, ואילו למנהג הספרדים דווקא כשנוסע מחוץ לעיר כדי זמן הילוך פרסה (72 דקות).
- היוצא לדרך המוחזקת בסכנה, ואפילו אינה דרך ארוכה מפרסה, צריך להתפלל תפילת הדרך.
- היוצא לדרך ארוכה מארבעה ק"מ שמתקיימת כולה במרחב הסמוך לבסיס תוך פרסה, יאמר תפילת הדרך בלא הזכרת ה' בחתימה.
- תפילת הדרך חלה על כל הנסיעות המתוכננות לאותו יום, אך אם יצא לנסיעה שלא היתה דעתו מתחילה עליה, מחויב בתפילה מחדש.
- היוצא לדרך האורכת מספר ימים וישן שינת קבע בדרך, אומר תפילת הדרך מידי יום, אולם אם אינו ישן שינת קבע בלילה, כגון המפליג בים או הנרדם בנסיעה באוטובוס, יאמרנה בלא הזכרת שם ומלכות, וראוי שיוסיפנה בברכת 'שומע תפילה' שבתפילת שחרית.

אמנם, ישנם אחרונים הסוברים שאינו אומר 'תפילת הדרך' על דרך מפותלת הקרובה לעיר פרסה:

שבילי דוד אורח חיים סימן קי אות ג:

אבל אם הוא מישור, רק הדרך מתעקם מחמת גדר ובשוה לא יש פרסה (אין מרחק פרסה)... משמע דלא יברך.

ד. זמן אמירת תפילת הדרך

א. עד מתי מברך 'תפילת הדרך'

נחלקו הראשונים בביאור הגמרא שהבאנו בתחילת חלק ג (עד כמה...עד פרסה), רש"י ביאר שכוונת הגמרא, עד איזה מרחק מן העיר יכול לומר 'תפילת הדרך':

רש"י ברכות על הגמרא הנ"ל דף ל עמוד א:

עד כמה - זמנה להתפלל.

עד פרסה - אבל לא לאחר שהלך פרסה.

אמנם, רבנו יונה כתב ששיעור פרסה הוא רק לכתחילה:

רבינו יונה על הרי"ף ברכות דף כ עמוד ב:

ונראה למורי הרב נר"ו, דודאי הפירוש הנכון כך הוא, ד'עד כמה' רוצה לומר, עד כמה הוי אחיזת הדרך... כל זמן שיש לו עדיין ללכת מחויב הוא בענין התפלה הצריכה, אלא יש לו לאמרה לכתחילה לאחר שיצא מן העיר בתוך הפרסה הראשונה ואם שכח ולא אמר אותה בתוך הראשונה אומר אותה אחר כך על מה שיש לו ללכת, כל זמן שרוב ממנו הדרך עד שיתקרב למקום שהולך.

הרמ"א פסק כדברי רבנו יונה:

רמ"א אורח חיים סימן קי סעיף ז:

ולכתחילה יאמר אותה בפרסה ראשונה.

ב. ממתי מברך 'תפילת הדרך'

שולחן ערוך אורח חיים סימן קי סעיף ז:

אומר אותה אחר שהחזיק בדרך.

האחרונים נחלקו בהבנת דברי השולחן ערוך:

ט"ז על השולחן ערוך ס"ק ז:

יכול לומר אותה אפילו בעיר קודם שיוצא לדרך, ומה שכתב (השולחן ערוך) שיחזיק בדרך, פירוש שיהיה מוחזק בודאי לילך.

אמנם, המשנה ברורה באר אחרת את דברי השולחן ערוך:

משנה ברורה על השולחן ערוך ס"ק כט:

שהחזיק בדרך - רוצה לומר, שלא יאמרנה כשעדיין הוא בתוך העיר שדר בה אף שמכין עצמו לצאת לדרך... והט"ז מתיר אפילו בתוך העיר... אבל האליה רבה והפרי מגדים ושאר אחרונים חולקין על זה, והסכימו דלכתחילה יש ליזהר שלא לעשות כך, אך בדיעבד יש לסמוך על דבריו.

המשנה ברורה בהמשך דבריו מעיר, שכל הדיון הוא דווקא במי שיוצא מביתו ומתחיל את דרכו:

המשך המשנה ברורה:

וכל זה בתחלת יציאתו מביתו, אבל כשהוא לן בדרך יוכל לומר תפילת הדרך

'והגית בו'

דפי מקורות בהלכה צבאית ללימוד עצמי לחיילי צה"ל

יוצא לאור ע"י הרבנות הצבאית הראשית - ענף ההלכה - בית המדרש להלכה צבאית

מערכת: סא"ל הרב ישי איתן רע"ן הלכה, רס"ן הרב דב ברקוביץ רמ"ד הלכה,

סרן הרב דודי גרינפלד קמ"ד בתיבה, אע"צ הרב חנניה שפרן

בתיבה ועריכה: רב"ט ר' יצחק ענתבי

הקו הפתוח: 052-9414414. נשמח לשאלות ולתגובות: bmlhalacha@gmail.com

